

یادداشت تخصصی

اقدام‌پژوهی

یادداشت تخصصی

اقدام پژوهی

محسن ساوه‌درودی

کارشناس پژوهش

۱۳۹۸

کلیه حقوق این اثر متعلق به مرکز تربیت مربی و پژوهش‌های سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای می‌باشد.

آشنایی با اقدام پژوهی

مقدمه

یکی از اهداف متعالی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور از طریق مهارت آموزی و ایجاد اشتغال پایدار است. ایفای نقش کلیدی مربیان در تحقق این هدف و در پاسخگویی به نیازهای گوناگون جامعه و مهارت آموزان در ابعاد مختلف، مستلزم اتخاذ رویکرد جدیدی برای مواجهه با مسائل آموزشی و فرآیند یاددهی - یادگیری، در محیط‌ها و کارگاه‌های آموزشی است که ضرورت همراه شدن پژوهش در کنار آموزش را بیش از گذشته برجسته می‌نماید، در حالیکه طبق آخرین ارزیابی صورت گرفته و بر اساس نتایج حاصل از اجرای طرح ارزیابی درونی مراکز سازمان، عامل فعالیت‌های پژوهشی مربیان با میانگین ۱۳٪ و سطح مطلوبیت بسیار ضعیف، پایین‌تر از سایر عوامل قرار دارد. اقدام پژوهی که به عنوان یک رویکرد پژوهشی، سالها در آموزش و پرورش دنیا و کشورمان مورد استفاده قرار گرفته، می‌تواند دروازه ورود مربیان به عرصه فعالیت‌های پژوهشی باشد که در این راستا تدوین ساز و کارهای لازم در شیوه نامه پژوهش سازمان، بسیار تأثیرگذار خواهد بود.

تاریخچه

نظریات جان دیویی^۱ در اوایل قرن بیستم مبنی بر ضرورت "پیوند بین عمل و علم" و "یادگیری از طریق انجام دادن"، نقش مهمی در توسعه رویکرد علمی جدید - اقدام پژوهی - داشت. اما اولین بار این مفهوم توسط کرت لوین^۲ در سال ۱۹۴۶ ابداع و به نام او ثبت شد. جان کولیر^۳ نیز در همان زمان، کارهای زیادی در مورد اقدام پژوهی انجام داده بود که بعداً منتشر شد. در سال ۱۹۵۳ استفن کوری^۴ با انتشار کتابی به نام "تحقیق در عمل برای بهبود فعالیت‌های تدریس مدرسه" تأثیر زیادی بر گسترش اقدام پژوهی در آموزش گذاشت. کوری معتقد بود که معلمان، خود باید نتایج تحقیق خودشان را بدست آورند، زیرا در این صورت بهتر می‌توانند از این نتایج برای بهبود تدریس‌شان استفاده کنند. به واسطه تلاش‌های کوری بود که این نوع تحقیق به عنوان شکلی از آموزش ضمن خدمت معلمان در ایالات متحده ارائه گردید، هرچند که با مخالفت محققان دانشگاهی، تا دهه ۸۰ میلادی با محدودیت‌هایی مواجه گردید. اقدام پژوهی در کشورمان از اوایل دهه ۷۰ شمسی مورد توجه آموزش و پرورش قرار گرفت و با حمایت‌های صورت گرفته، به تدریج در بین فرهنگیان توسعه یافت.

---

1 - John Dewey

2 - Kurt Lewin

3 - John Collier

4 - Stephen Corey

تعریف

اقدام پژوهی یا پژوهش در عمل، یکی از روش های تحقیق مختلط است که در آن هم از داده های کمی و هم از داده های کیفی جهت تبیین پدیده ها بهره گرفته می شود. اقدام پژوهی ترکیبی از پژوهش و عمل است که پژوهشگر در فرآیند آن تلاش می کند تا مسئله را بشناسد و برای حل یا کاهش عوارض آن، بکوشد. در تعریف دیگری اقدام پژوهی عبارت است از فعالیت علمی در محیط کاری که در آن، محقق یا محققان، با روشی ابتکاری برای تبدیل وضع موجود (نامطلوب) به وضع مطلوب فعالیت می کنند. هر چند ادبیات و کاربرد اقدام پژوهی، اغلب زمینه های فرهنگی و آموزشی را به ذهن متبادر میکند و بیشترین تحقیقات انجام شده در این حوزه توسط معلمان و در آموزش و پرورش صورت گرفته، ولی در بسیاری از سازمان ها نیز برای بهبود شرایط بکار گرفته شده است.

ویژگی ها

یکی از دلایل گسترش اندیشه پژوهش در عمل، ناکارآمدی تحقیقات آموزشی در رفع نیازهای آنها در کلاس درس است. ممکن است محققان بسیار باهوش باشند ولی به اطلاعات مشابهی که معلمان در مواجهه با دانش آموزان واقعی در شرایط کلاس های واقعی و با اهداف یادگیری واقعی با آنها روبه رو می شوند، دسترسی ندارند.

در اقدام پژوهی برخلاف پژوهش های مرسوم دانشگاهی، معلم خود با مسئله ای در محیط کار و در حین آموزش مواجه شده و خود او به جستجو و کاوش برای حل آن می پردازد و نهایتاً علاوه بر اینکه خود پژوهش باعث تلاش و ایجاد چالش برای معلم می شود، موجب تأمل، تعقل، تفکر و در نهایت یادگیری خواهد شد. دیگر اینکه معلم برای حل آن مسئله دغدغه دارد، فردی خنثی و بی طرف نیست، بلکه خواهان تغییر است. در حقیقت او نوعی رابطه عاطفی و ذهنی و درونی با مسائل دارد و کسی نیست که صرفاً با اتکا به برخی از فنون و روش های تحقیق به یافتن رابطه ها اکتفا می کند، بلکه می کوشد تا همواره خود و کلاس درسش را رشد دهد و در نظر دارد تا جواب مسئله را یافته و آن را بکار گیرد. یعنی پژوهشگر خود بکارگیرنده است و فاصله بین پژوهشگر و کاربر حذف خواهد شد و در نهایت هدف اقدام پژوهی، کاربست یافته ها و نتایج در حین عمل است. یکی از محاسن اقدام پژوهی آن است که پژوهشگر می تواند تصحیح یا تغییر لازم را بلافاصله به عمل آورد و یافته ها به سرعت قابل کاربست هستند. در اقدام پژوهی، معمولاً معلم خود محقق است.

باید توجه داشت که اقدام پژوهی با پژوهش کاربردی تفاوت دارد. به رغم اینکه هر دو روش دارای وجوه مشترکی هستند، تفاوت های قابل ملاحظه ای میان آنها وجود دارد. در پژوهش کاربردی تعداد واحدهای مورد مشاهده نسبتاً زیاد بوده و فرآیند پژوهش به ویژه در مرحله نمونه گیری به شدت کنترل می شود. علاوه بر آن، نتایج پژوهش تعمیم داده می شود. در حالیکه در اقدام پژوهی، هر چند که از روش علمی استفاده می شود، کنترل فرآیند پژوهش، شدت یاد شده را ندارد. این امر به این دلیل است که در اقدام پژوهی، پژوهشگر درصد

یافتن نتایج تعمیم پذیر نیست، بلکه هدف او رسیدن به شناخت علمی در باره مسئله‌ی ویژه‌ای است که خود او با آن سر و کار دارد.

اهداف

- کمک به حل مسائل واقعی افراد در ضمن کار در سازمان ها
- رفع مشکلاتی که در موقعیت های خاص تشخیص داده شده اند یا بهبود بخشیدن به آنها
- مجهز کردن معلمان به مهارت‌ها و روشهای جدید، افزودن بر توانایی تحلیل و افزایش خودآگاهی آنان
- افزودن رویکردهای جدید آموزش و یادگیری به نظام جاری که به طور معمول دافع نوگرایی و تغییر است
- بهبود ارتباط بین معلم عمل گرا و پژوهشگر دانشگاهی
- فراهم آوردن یک روش حل مسئله در کلاس

نتایج

- آزادی و استقلال رأی
- کم شدن فاصله بین نظر و عمل و پیوند بین نظرات علمی و کلاس درس
- تقویت پرسشگری و توسعه علمی، نقد وضع موجود و اندیشه ورزی
- مشارکت و همفکری با دیگران

مراحل

- کرت لوین اقدام پژوهی را شامل چهار مرحله برنامه ریزی، اقدام، مشاهده و تأمل و تفکر می داند که باید در یک بستر چرخه ای تکرار شوند. کاملترین روش شامل یک فرآیند نه مرحله ای به شرح ذیل است:
- مشخص کردن موضوع و عنوان پژوهش
- توصیف وضعیت موجود و تشخیص مسئله
- گردآوری داده ها با استفاده از یادداشت های معلم، پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده(شواهد ۱)
- تحلیل و تفسیر داده ها
- انتخاب راه حل جدید موقتی
- اجرای طرح جدید و نظارت بر آن
- گردآوری داده ها(شواهد ۲)
- ارزشیابی تأثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن
- تجدید نظر(در صورت لزوم) و تدوین گزارش نهایی

نمونه هایی از عناوین اقدام پژوهی

- آموزش پروژه محور چه تأثیری بر یادگیری کارآموزان من دارد؟
- چگونه می توانم کارآموزانم را به رعایت توصیه های ایمنی ترغیب نمایم؟
- چگونه استرس آزمون پایان دوره را کاهش دهم؟

- چگونه استهلاک تجهیزات آموزشی را کاهش دهیم؟
- وسیله کمک آموزشی مناسب برای دوره آموزشی من چیست؟
- آیا آموزش مجازی برای اجرای دوره من، اثربخش است؟
- چگونه می توانم انگیزه مربیان را برای شرکت در دوره بازآموزی، ارتقاء بدهم؟
- آیا روش ایفای نقش برای تدریس دوره خاص مناسب است؟
- کدام یک از روش ها، برای ارزشیابی دوره من مناسبتر است؟

منابع

- حاتم زاده و دیگران. ارزیابی درونی مراکز آموزش دولتی سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور (با رویکرد تحلیل عوامل). دومین کنفرانس ارزشیابی و تضمین کیفیت در نظام های آموزشی با تمرکز بر یکپارچه سازی نظام آموزشی. ۱۳۹۱
- قاسمی پویا، اقبال. راهنمای عملی پژوهش در عمل. پژوهشکده تعلیم و تربیت. چاپ چهارم. ۱۳۸۰.
- بازرگان، عباس. اقدام پژوهی و کاربرد آن در تعلیم و تربیت. فصلنامه تعلیم و تربیت. شماره ۳۶-۳۵. ۱۳۷۲.
- کشاورز، سوسن و دیگران. تحلیل تطبیقی بنیادهای معرفت شناختی اقدام پژوهی از منظر فلسفه انتقادی و تفسیری. دو فصلنامه تأملات فلسفی. سال ششم. شماره ۱۶. بهار و تابستان ۱۳۹۵.
- مهرمحمدی، محمود. اقدام پژوهی: رویکردی موثر در حرکت نظام های پژوهشی انسانی - اجتماعی به سوی تعادل. دوره ۴. شماره ۱. بهار ۱۳۷۹.
- زندوانیان، احمد و دیگران. مطالعه بنیادهای فلسفی روش تحقیق اقدام پژوهی. پژوهش. شماره اول. بهار و تابستان ۱۳۹۰.
- امام جمعه؛ سید محمد رضا، سعیدی رضوانی؛ محمود. پژوهش حین عمل، رویکردی نو در آموزش ضمن خدمت معلمان. فصلنامه تعلیم و تربیت. شماره ۷۳-۷۲. ۱۳۸۲.
- دانشگاه فرهنگیان. نامه بالندگی. شماره هشتم. آبان ۱۳۹۶.
- پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش. پژوهش نامه آموزشی. ویژه نامه ۲۵. مرداد ۱۳۸۶.
- پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش. پژوهش نامه آموزشی. ویژه نامه ۲۱. آذر ۱۳۸۴.
- Maksimovic, Jelena. Historical development of action research in social sciences. Philosophy; Sociology; Psychology and History. Vol 9. No 1. 2010.